

UOT 371.

TƏHSİLİ İDARƏETMƏNİN MAHİYYƏTİ, STRUKTURU**Ülviyyə Nəcəf qızı Edilxanova***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0003-6656-4247**E-mail:** ulviyyedilxanova@gmail.com*Açar sözlər:* təhsil, dövlət, cəmiyyət, idarəetmə, məktəb, təhsilverənlər, təhsilalanlar.*Ключевые слова:* образование, государство, общество, администрация, школа, педагоги, учащиеся.*Key words:* education, state, society, management, school, educators, learners.

Təhsil insanların real gerçəkliyi dərk etmək, düzgün seçimlər edə bilmək, dünyagörüşünü formalaşdırmaq baxımından öyrənmək, inkişaf etmək, ümumilikdə bilik və bacarıqlar əldə etmək cəhətindən çox vacibdir. Təhsil coğrafi məkan və zamanından asılı olaraq insanların şəxsiyyətinə, tərbiyəsinə, bacarıqlarının dərinləşməsinə, mədəniyyətinin formalaşmasına həlledici təsir göstərmiş və göstərməkdədir.

Tarixi reallıq belədir ki, Azərbaycan Respublikası YUNESKO Beynəlxalq Təşkilatı tərəfindən “Təhsil əsri” elan edilmiş XXI əsrə möhtərəm Prezident cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında milli təhsil sistemində əsaslı islahatların reallaşdırılması şəraitində daxil olmuşdur. (3.788 s.) Cənab prezidentin müəyyənləşdirdiyi inkişaf strategiyası təhsil sahəsində məqsədyönlü islahatların aparılması, qarşıya çıxan problemlərin həlli bütün bunlar artıq öz müsbət nəticələrini vermişdir.

Təhsildə idarəetmə dedikdə, onu idarə edən subyektlərin qarşılıqlı səyləri nəticəsində, təhsil sisteminin sabit işləmə rejimini təmin etmək, keyfiyyət baxımından irəliyə aparmaq və cəmiyyətin inkişaf səviyyəsindən geri qalmamaq başa düşülür. Təhsil müəssisəsinin idarəetmə subyektləri əsasən onun rəhbərləri (direktoru, onun müavinləri), müəllimləri, şagirdləri, valideynləri və tədris prosesinin təşkilində iştirak edənlər nəzərdə tutulur.

Məktəbin idarəetmə məsələlərinə məktəbin idarə edilməsi, pedaqoji kollektiv, məktəb direktoru və onun müavinlərinin fəaliyyətinin təşkili, məktəbdə metodik iş, məktəbdaxili nəzarət, məktəb sənədləri və s. daxildir. Bu məsələlər Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa (2009), həmin qanuna uyğun milli və beynəlxalq aktlara, həmçinin təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimləyən Əsasnamə və Nizamnamələrə, Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyasına (2013) əsaslanır. (1.51 s.)

İdarəetmənin təşkilati strukturu üç ünsürdən (elementdən) ibarətdir: idarəetmə həlqələri; idarəetmə səviyyələri; onlar arasındakı qarşılıqlı münasibətlər. Bunları qısaca nəzərdən keçirək. (2.94 s.) İdarəetmə strukturunun bir ünsürü kimi təhsil sistemində idarəetmə həlqələrinə bunlar daxildir: Təhsil Nazirliyi, onun idarə, şöbə və sektorları (bölmələri); yerli təhsil şöbələri; təhsil müəssisələri. İdarəetmənin bu həlqələri onun müvafiq səviyyələrini təşkil edir. İdarəetmə səviyyələri dedikdə, idarəetmə sistemində müəyyən pillə tutan idarəetmə həlqələrinin məcmusu başa düşülür. Təhsil orqanları sistemində idarəetmə strukturu müəyyən səviyyələrdən ibarətdir. İdarəetmənin strukturunu əsasını idarəetmə həlqələri və səviyyələri arasında qarşılıqlı əlaqə və münasibətlər təşkil edir. Ümumiyyətlə idarəetmə strukturu daxilində idarəçilik prosesi baş verir və bu da idarəetmədə iştirakçılar arasında müəyyən vəzifələri və funksiyaları

yaradır. İdarəetmə həlqələri və səviyyələri arasında qarşılıqlı münasibətlərin üç növü vardır: şaquli, üfüqi və diaqonal idarəçilik münasibətləri. Şaquli idarəçilik münasibətləri rəhbərlər və onların tabeliyində olanlar arasındakı tabelilik münasibətlərini əks etdirir. Üfüqi idarəçilik münasibətləri eyni idarəçilik səviyyələrində olan əməkdaşlar arasındakı qarşılıqlı münasibətləri əks etdirir. Diaqonal münasibətlər əsasən yuxarı səviyyəli qərarları icra edir və bir-birilə əlaqəli olan idarəetmə həlqələri arasında meydana çıxan münasibətlərdir.

Tamamilə açıq görünür ki, inkişaf etmiş təhsil sistemi, onun məqsəd və vəzifələri dəqiq müəyyən edilmədən və təhsilin idarə edilməsinin müvafiq təşkili olmadan cəmiyyət mənəvi və intellektual cəhətdən geri qalır. Təhsilin idarə edilməsinin əsas məqsədi cəmiyyətin və dövlətin təhsil sisteminin qarşısında qoyduğu məqsəd və vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsini təmin etməkdir.

Təhsil cəmiyyətdə qəbul edilmiş dəyərlər, norma və qaydalar əsasında şagirdin şəxsi inkişafına, öz müqəddəratını təyin etməsinə sosiallaşmasına yönəlmiş fəaliyyətdir. Təhsil fərdin tərbiyəsi və təlimi sistemi, habelə əldə edilmiş, bilik, bacarıq, dəyərlər, funksiyaları, əməliyyat təcrübəsi və səriştələrin məcmusudur. (4, 48 s.) Təhsilin idarə edilməsi təkcə təhsil müəssisəsinin və tədris prosesinin idarə edilməsi ilə bağlı deyil, həm də işçilərin təhsil yolu ilə təşkilatın inkişafına, təşkilatın pedaqoji funksiyalarının genişləndirilməsinə, korporativ mədəniyyətinin formalaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyət kimi fəaliyyət göstərir, kadrların innovativ fəaliyyətdə cəlb edilməsi hər bir təhsil işçisi üçün maraqlı bir araşdırma mövzusunə çevrilmişdir.

İdarəetmənin məqsədi gələcəkdə həyata keçiriləcək ideyanın, əvvəlcədən müəyyən edilmiş formasıdır. İdarəetmə dedikdə, qərarların qəbul edilməsinə, idarəetmə obyektinin verilmiş məqsədə uyğun təşkilinə, monitorinqə, tənzimləməsinə, etibarlı məlumat əsasında nəticələrin təhlilinə və yekunlaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyət başa düşülür. Təhsilin bütün vəsillərində, o cümlədən məktəbə, pedaqoji prosesə, hadisə və obyektlərə rəhbərlik edərkən təhsilin özünəməxsus qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq vacibdir. Pedaqoji rəhbərlik, təhsili idarəetmə mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Təhsili idarəetmənin obyektinə bütün təhsil sistemi, o cümlədən tədris, elmi tədqiqat və məktəbdənkənar uşaq müəssisələri; təhsil şöbələri və s. daxildir, Tədris-tərbiyə prosesini idarəetməkdə əsas məqsəd şəxsiyyətin inkişafını təmin etməkdir, Tərbiyə, təlim və təhsil prosesi dövlət təhsil sistemi, ictimai təşkilatlar, ayrı-ayrı vəzifəli şəxslər, eləcə də özəl müəssisələrdə rəhbərlər tərəfindən idarə olunur. Buradan belə qənaətə gəlmək olur ki, təhsilin idarə edilməsi cəmiyyətin artan təhsil ehtiyaclarını ödəmək və əvvəlcədən müəyyən edilmiş ümumi və xüsusi məqsədlərə nail olmaq prosesidir. Təhsil müəssisəsini faydalı və səmərəli şəkildə idarə etmək, inkişaf etdirmək rəhbərin funksiyalarının funksional borcudur. Təhsil müəssisəsinin uğuru onun idarə edilməsindən asılıdır.

Azərbaycanda təhsilə üstün strateji əhəmiyyətli sahə kimi yanaşılması, fasiləsiz, milli təhsil konsepsiyasının həyata keçirilməsi təhsilin milli bəşəri inteqrasiyasına nail olmaqla onun dünya standartlarına uyğunlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının təhsil siyasətinin əsas mahiyyətini təşkil edir. Bunlar isə təhsilin idarə edilməsi qarşısında yeni tələblər qoyur.

Problemin aktuallığı. Təhsilin keyfiyyəti onun düzgün idarə edilməsindən başlayır. Elmi-texniki tərəqqinin nəticəsi olaraq günü-gündən informasiyaların artdığı qloballaşan bir dövrdə təhsilin idarə edilməsi məsələsi daha böyük aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Son əsrdə təhsil müəssisələrində idarəetmənin keyfiyyət dəyişikliyi təhsil siyasətinin əsas mahiyyətini təşkil edir. Keyfiyyət təminatının təhsili idarəetmə

qarşısında yeni tələblər qoymağı günümüzün aktual məsələlərindən biridir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi fənninin tədrisində eləcə də, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin müəllimləri, tələbələri və magistrantlar istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. F. Allahverdiyeva, S. Tağıyeva. Pedaqogika: Dərs vəsaiti. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 408 s.
2. H.B.Bayramov. Dövlətin təhsil siyasəti: Dərslik. ADPU-nun nəşriyyatı. Bakı, 2020, 320 s.
3. Misir Mərdanov, Faiq Şahbazlı. Azərbaycanın təhsil siyasəti. I kitab. Bakı, 2005, 832 s.
4. Mələk Zamanova. Təhsildə keyfiyyətin sistemli idarə edilməsi. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 188 s.

У.Н. Эдильханов

Сущность и организационная структура управления образованием Резюме

Управление в образовании означает обеспечение стабильного функционирования системы образования, опережение ее по качеству, не отставание от уровня развития общества в результате совместных усилий субъектов, ею управляющих. Субъектами управления образовательным учреждением являются в основном его руководители (директор, его заместители), преподаватели, обучающиеся, родители и лица, участвующие в организации образовательного процесса.

U.N. Edilkhanova

The nature and organizational structure of educational management Summary

Management in education means ensuring the stable functioning of the education system, advancing it in terms of quality, and not lagging behind the level of development of the society as a result of the combined efforts of the subjects who manage it. management subjects of the educational institution are mainly its leaders (director, his deputies), teachers, students, parents and those involved in the organization of the educational process.

Redaksiyaya daxil olub: 15.03.2024